

4. Даниленко С. В. Родина Дурдуківських у громадсько-культурному житті України (кінець XIX – перша третина XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 183 с. URL: <http://surl.li/megqgq> (дата звернення: 15.10.2023).

5. Сухомлинська О. В. Перша українська гімназія імені Т. Шевченка – утілення мрій української інтелігенції. *Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття)* : навч.-метод. посіб. / НАПН України, Ін-т педагогіки, Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2010. С. 158–188.

ВНЕСОК У НАЦІОНАЛЬНЕ ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ ЯК КРИТЕРІЙ ДОБОРУ ПЕРСОНАЛІЙ ДО ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XXI СТ.)»

Н. Б. Антонець, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Однією з перших принципових проблем, яка постає перед укладачами біографічних словників, є формулювання критеріїв відбору персоналій. Безумовно, ці критерії перебувають у прямій залежності від мети створення видання. Відповідно до Програми дослідження з теми «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (науковий керівник теми доктор педагогічних наук Л. Д. Березівська) для виконавців підтеми «Українська педагогічна біографіка як складник національної пам'яті (середина XIX – початок XXI ст.)» має на меті у процесі підготовки енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» інтегрувати біографічне та бібліографічне знання задля створення та актуалізації колективного портрета педагогів України другої половини XIX – початку XXI ст.

Повномасштабне вторгнення у 2022 р. російських військ, що загрожує самому існуванню України як суб'єкта на політичній мапі світу, спричинило закономірну акцентуацію уваги укладачів словника на аспекті внеску персоналій у становлення та розвиток саме української національної школи як важливого складника державотворчого процесу. Цей внесок виявлявся у різних формах, зокрема, активна участь у політичних і громадських рухах, що декларували у своїх програмних документах необхідність навчання рідною мовою, обговорення проблем функціонування українських шкіл та позашкільної освіти на сторінках часописів, створення рідномовних підручників та закладів освіти, публікація відповідних наукових, популярних та художніх видань, розроблення виховних методик щодо.

Для наповнення словника обрано досить великий хронологічний проміжок (майже два століття). Він охоплює різні періоди в історії державотворення України, а політичні реалії, як відомо, завжди визначали офіційну освітню політику, що своєю чергою зумовлювало актуальність тих чи інших форм участі у творенні національної освіти (або боротьби за неї). До того ж відповідно до політичної ситуації видозмінювалася і специфіка самих форм,

що впливає на процес сучасного оцінювання внеску діяча. Так, в умовах офіційної заборони царатом навчання українською мовою на будь-якому щаблі освіти створення відповідного національного підручника в Російській імперії було виявом громадянської позиції і потребувало значної мужності та принциповості від автора, а це вже заслуговує на увагу та пошанування. Проте у пізніші історичні періоди, оцінюючи внесок тієї чи іншої персоналії у процес підручникотворення передусім зважаємо такі позиції, як питання першості, концептуальність побудови навчальної книги, її змістове наповнення тощо.

Зауважимо, що для багатьох відомих діячів освіти (Б. Грінченко, М. Грінченко, С. Русова, П. Куліш, Г. Шерстюк та ін.) створення україномовного підручника було лише одним із видів їхньої активної різноаспектної діяльності у галузі національної освіти. Водночас чимало персоналій увійшли до списку словника передовсім завдяки участі у процесі національного підручникотворення. Прикладом такого підходу може слугувати персоналія Лесі Українки. Геніальна українська поетеса у 1890–1891 рр. за підтримки М. Драгоманова склала українською мовою для молодшої сестри підручник «Стародавня історія східних народів». До структури підручника увійшли «Вступна розповідь» з характеристикою історичного періоду та шість розділів із викладом історії індусів, мідійців і персів, єгиптян, ассирійців і вавілонців, фінікійців, ізраелітів. У розділах йдеться про кліматичні особливості територій, виникнення і функціонування держав, специфіка духовно-культурного життя, а також проводяться паралелі з історією українського народу. У 1910 р. Лариса Петрівна, сподіваючись на видання, повернулася до роботи над рукописом, проте підручник вийшов у світ уже після її смерті в 1918 р. заходами сестри діячки Ольги Косач-Кривинюк. У радянські часи він потрапив до спецфонду, впродовж 2005–2021 рр. декілька разів перевидавався на паперових та електронних носіях, увійшов він і до повного академічного зібрання творів Лесі Українки [1].

Іншим прикладом пріоритетності внеску діяча у національне підручникотворення може слугувати персоналія письменника, історика, бандуриста, композитора, педагога Гната Хоткевича. Адже саме Гнат Мартинович, віртуозний бандурист, у 1909 р. у Львові видав перший підручник гри на бандурі [2]. Пізніше, у 1918 р., він видав підручник для учнів початкових і середніх класів «Історія України», який охоплює період від найдавніших часів до кінця XIV ст. Подаючи у формі коротких оповідань основну інформацію про перебіг української історії, автор висвітлює події з виразною державницькою позицією. Зокрема, проєктуючи минувшину на події свого часу, Г. Хоткевич зазначає, що спочатку княжі, потім панські і нарешті партійні суперечки мали згубний вплив на українське державотворення [3]. Пошановуючи внесок цього діяча у розвиток української навчальної книги, варто відзначити і його посібник для музичних навчальних закладів та педагогічних технікумів «Музичні інструменти українського народу», у якому подано відомості про історію та будову національних струнних, духових та ударних інструментів [4].

Список використаних джерел

1. Українка Л. Стародавня історія східних народів. *Повне академічне зібрання творів* : у 14 т. / Леся Українка ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2021. Т. 10. С. 41–343. URL: <https://ubi.org.ua/uk/activity/zibrannya-tvoriv-lesi-ukra-nki-u-14-i-tomah> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Хоткевич Г. Підручник гри на бандурі. Харків : Глас, 2004. 239 с.
3. Хоткевич Г. Історія України : для шк. вищих-початкових і серед. Ч. 1 : (До кінця XVI віку). Полтава : Пед. бюро Полтав. губнауруправи, 1918. 144 с.
4. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу. 2-га ред. Харків : Савчук О. О., 2013. 512 с.

ІТАЛІЙСЬКА ПЕДАГОГІНЯ МАРІЯ МОНТЕССОРІ (1870–1952) НА СТОРІНКАХ ДОВІДКОВИХ ВИДАНЬ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ

А. П. Дурдас, доктор філософії, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Вивчаючи постать відомої італійської лікарки та педагогині Марії Монтессорі (1870–1952), важливо дослідити представлення текстів про неї у довідкових виданнях іноземними мовами [1]. Під час джерелознавчого пошуку з'ясовано, що англomовний енциклопедичний електронний ресурс «ENCYCLOPEDIA.COM» акцентує на тому, що Марія Монтессорі – одна з перших розвивала дошкільну освіту. З її ім'ям пов'язана реалізація важливих реформ в освіті: визнання наявності багатьох способів навчання, важливості конкретного та практичного навчання, знання етапів когнітивного розвитку дитини, зв'язку між її емоційним розвитком та здатністю навчатися в оптимальному темпі, значення перших шести років життя та безмежного потенціалу дітей, незалежно від раси, статі чи соціального класу, що стало значним внеском педагогині у захист прав людини – у всьому світі почалось переосмислення прав та ролі жінок і дітей [5].

В процесі дослідження з'ясовано, що франкомовний довідковий ресурс «L'HISTOIRE PAR LE FEMMES» підкреслює роль М. Монтессорі в усвідомленні значення освіти з раннього віку, освіти, в основі якої – спостереження за дитиною та повага до її потреб [2]. Англomовний енциклопедично-довідковий ресурс «Academic Accelerator. Encyclopedia» своєю чергою звертає увагу на те, що педагогіка Монтессорі пов'язана, перш за все, з природними інтересами та діяльністю дитини, а не з формальною педагогікою. У центрі уваги практичне навчання, розвиток навичок у реальному світі та автономія, оскільки діти мають природну мотивацію до пошуку знань і готовність розпочинати навчання у добре підготовленому освітньому середовищі, то це може завадити деяким традиційним методам вимірювання досягнень, таким, як оцінки та тести [3]. Працю М. Монтессорі-дослідниці висвітлює франкомовний енциклопедичний електронний ресурс «UNIVERSALIS.fr». Зокрема, зауважено, що вона була першою італійкою, яка здобула ступінь доктора медицини та розробила курс навчання для дітей з відставанням у розвитку (ортофренічна школа) [4]. Водночас італійське